

Wat als verschillen groot zijn?

Omgaan met verschillen

Omgaan met verschillen is een essentieel kenmerk van goed onderwijs. Als een groep in drie subgroepen is te verdelen, lukt dit meestal wel. Maar als de verschillen in jouw groep te groot zijn, is dit lastig. Welke richtlijnen geven dan houvast?

TEKST NOËLLE PAMEIJER

Er zijn mogelijkheden om jouw groep flexibel te groeperen, zodat jij op een effectieve en haalbare manier kunt differentiëren met behulp van het Mickey Mouse-model.

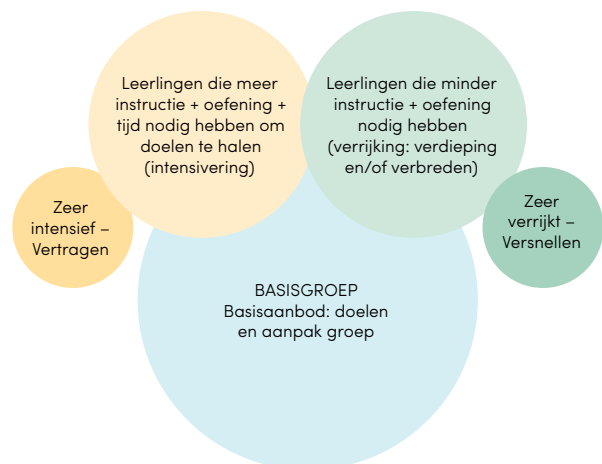
ZICHT EN GRIP OP JE GROEP MET EEN MICKEY MOUSE-VISUALISATIE

Iedere groep is in te delen in subgroepen, gebaseerd op de vaardigheidsniveaus van je leerlingen en wat ze al kunnen en weten (zicht op je groep). Je kunt je groep ook indelen op de doelen en onderwijsbehoeften, ofwel het aanbod dat ze nodig hebben (grip op je groep). Deze indeling is simpel weer te geven in een Mickey Mouse met cirkels (zie figuur 1).

De Mickey Mouse kan per vak of thema vijf cirkels bevatten (Pameijer, JSW 2019):

- **Het hoofd:** de basisgroep met ('gemiddelde') leerlingen die baat hebben bij het basisaanbod.
- **Linkeroor:** subgroep met ('zwakkere') leerlingen die intensivering nodig hebben.

- **Rechteroor:** subgroep met ('sterkere') leerlingen die verrijking of versnelling nodig hebben.
- **Oorbellen:** individuele leerlingen met aangepaste lagere doelen (linker oorbel) of juist hogere (rechter oorbel) en het aanbod dat zij nodig hebben: zeer intensief of zeer verrijkt.

Figuur 1 – Mickey Mouse voor een groep

Je kunt je groep indelen op de doelen en onderwijsbehoeften, ofwel het aanbod dat ze nodig hebben. Doe dit bijvoorbeeld met het Mickey Mouse-model

Hoe sterker de onderwijsleeromgeving in het hoofd (de boot), hoe meer leerlingen daar baat bij hebben (hoe minder kinderen er buiten de boot vallen). En hoe beter je in de oren en oorbellen weet af te stemmen op de onderwijsbehoeften, hoe meer leerlingen met plezier leren. Dit is een forse uitdaging, waarbij het de kunst is dat wat werkt toe te passen.

Tip 1

De Mickey Mouse is ook op individueel niveau te gebruiken, bijvoorbeeld bij het start-, voortgangs- en eindgesprek met de leerling en zijn ouders (Pameijer, 2022).

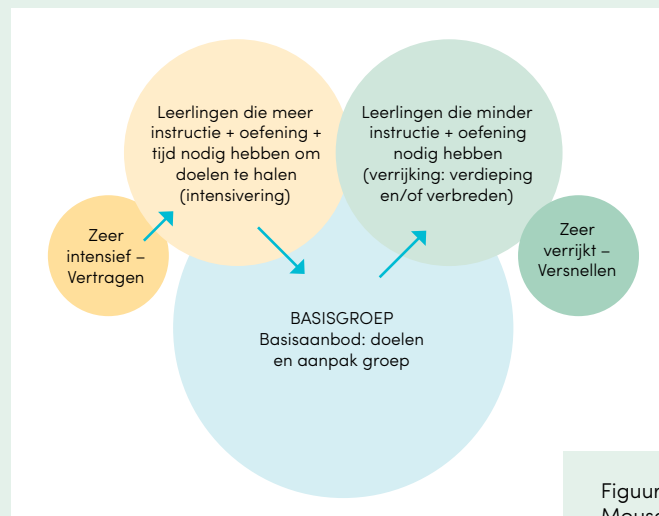
Dit heeft ook een gunstig effect op hun welbevinden, motivatie en gedrag. Heb je hoge verwachtingen van al je leerlingen, dan vraag je je bij een specifieke Mickey Mouse af: welke leerlingen uit de linker oorbel kunnen naar het linkeroor, welke leerlingen uit het linkeroor kunnen naar het hoofd en welke leerlingen uit het hoofd kunnen naar het rechteroor? En hoe houd ik de leerlingen in de rechter oorbel gemotiveerd aan het leren? Een doel kan ook zijn om leerlingen in een cirkel te behouden, dus te voorkomen dat ze in een cirkel met lagere verwachtingen komen. De blauwe pijlen in de Mickey Mouse staan voor het streven naar ambitieuze doelen voor de leerlingen in de overlappingen tussen de cirkels (zie figuur 2).

WAT IS BEKEND UIT WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN HOE PAS JE DAT TOE IN DE MICKEY MOUSE?

De volgende interventies zijn effectief in het omgaan met verschillen: hoge verwachtingen van alle leerlingen, doelgericht werken, flexibel groeperen, regie bij de leerkracht en leerkrachten krijgen de ondersteuning die zij nodig hebben om al hun leerlingen passend onderwijs te bieden.

HOGЕ VERWACHTINGEN

Leerlingen benutten hun leerpotentieel en talenten beter wanneer hun leerkrachten en ouders hoge verwachtingen van hen hebben.

Figuur 2 – Mickey Mouse met focus op hoge verwachtingen

Leerlingen benutten hun leerpotentieel en talenten beter wanneer hun leerkrachten en ouders hoge verwachtingen van hen hebben

DOELGERICHT WERKEN: CONVERGENT OF DIVERGENT DIFFERENTIËREN?

Kies voor de leerlingen in de basis en in het linkeroor voor convergente differentiatie: deze leerlingen moeten de minimumdoelen halen. Als dat realistisch is, doe je dit ook voor leerlingen in de linker oorbel. 'Gelijke kansen bereik je met een ongelijke behandeling, zo ongelijk dat ze allemaal minstens het basisoniveau halen', aldus Bosker (2021). Voor de leerlingen in het rechteroor en de rechter oorbel kun je beter divergent differentiëren: zij hebben meer en hogere doelen. Dit kan ook nodig zijn voor leerlingen in de linker oorbel: zij hebben minder of lagere doelen (ze ontwikkelen zich op een eigen leerlijn).

Kijk vervolgens proactief vooruit: wat hebben mijn leerlingen de komende periode (extra) nodig om deze hoge doelen te halen? De combinatie van pre-teaching, actief meedoen met de groepsinstructie en indien nodig verlengde instructie is effectief voor leerlingen in het linkeroor en de linker oorbel. De leerlingen in het rechteroor en rechter oorbel gaan alvast aan het werk zodra ze weten wat ze moeten doen en hoe en zij krijgen extra uitdaging. Hierbij hebben zij evengoed sturing, instructie en feedback nodig.

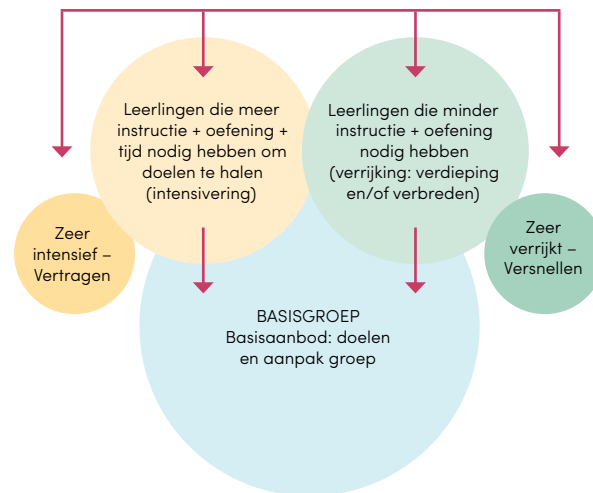
FLEXIBEL GROEPEREN EN SAMENWERKEND LEREN

Heterogene (sub)groepen geven over het algemeen meer leerwinst dan homogene. Voor leerlingen die intensivering nodig hebben, leidt het langdurig clusteren van leerlingen met gelijke niveaus (homogeen groeperen) niet tot betere resultaten. De zwakkere leerlingen raken dan steeds verder achter. Zij leren weinig van elkaar, hun motivatie neemt af, evenals hun competentiegevoel en zelfbeeld. Zo ontstaat een neerwaartse spiraal. Heterogene groepen hebben als groot voordeel dat de 'zwakkere' leerlingen zich kunnen optrekken aan de 'sterkere' leerlingen en zodoende van en met hen leren. Ook leerlingen die pedagogisch extra ondersteuning nodig hebben, zijn beter af in een heterogene groep. In een homogene groep is er het risico op een toename van ongewenst gedrag, vooral als de ondersteuning niet focust op sociaalvaardig gedrag, omgaan met frustratie en beheersen van boosheid en andere emoties. Er zijn ook weinig positieve rolmodellen van wie ze sociale vaardigheden kunnen leren. Let wel: voor (hoog- of meer)begaaftde en talentvolle leerlingen ligt het anders. Zij profiteren wél van homogene groepen waarin ze van en met andere begaafde leerlingen leren

en elkaar motiveren en inspireren. In zulke groepen kun je voor een of meer vakken/gebieden verrijken, verbreden of versnellen. Door de lat hoog te leggen en hen uit te dagen om ingewikkelde opdrachten te maken die doorzettingsvermogen vergen, leren ze leren en ervaren ze dat inzet loont. Zij leren immers makkelijk en hoeven zich nauwelijks in te spannen voor het basisaanbod. Hierdoor worden ze te weinig uitgedaagd en zelden geconfronteerd met fouten en falen. Een gevolg hiervan kan zijn dat ze het opgeven zodra een opdracht moeilijk wordt en inzet vergt, en dat ze heftig reageren op fouten en snel ontmoedigd raken. Maar als het gaat om sociale vaardigheden, dan is het weer wél verstandig om ze te laten samenwerken in heterogene groepen. Zodoende realiseren ze zich dat niet iedereen zo snel denkt en leert, en leren ze dingen op een andere manier uitleggen en andere kinderen ondersteunen. Kortom, differentiëren is goed, maar vaste niveaugroepen werken niet (De Wolf, 2023). Vooral de zwakkere leerlingen in de 'extra instructie' (linkeroor) presteren minder dan wanneer ze in een klas zonder niveaugroepen hadden gezeten (allemaal in het hoofd). Hun zelfvertrouwen en zelfbeeld dalen; ze denken dat ze dom zijn. Terwijl niveaugroepen juist bedoeld waren om leerlingen meer zelfvertrouwen te geven en te voorkomen dat ze op hun tenen moesten lopen.

De rode pijlen in de Mickey Mouse helpen bij het heterogeen groeperen in een bepaalde les (zie figuur 3):

- **Meng de oren door elkaar:** koppel de sterkere leerlingen aan de zwakkere.
- **Laat leerlingen uit het linker- en rechteroor samenwerken** met leerlingen uit het hoofd.
- **Koppel de rechter oorbel ('sterkste' leerling) aan de linker oorbel ('zwakste' leerling)**, waarbij ze beiden iets van de ander kunnen leren. Dit is goed voor de leerling die de ondersteuning biedt, voor de leerling die de ondersteuning krijgt en voor de leerkracht. Vraag medeleerlingen dus om elkaar te helpen, bijvoorbeeld met samenwerkend leren.

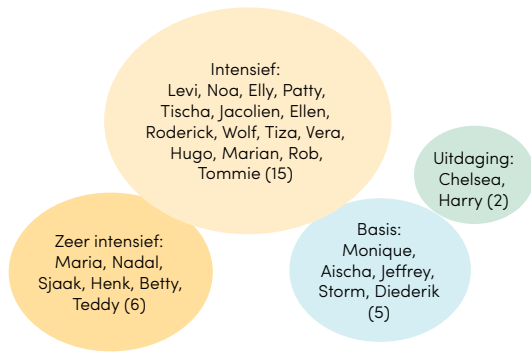
Figuur 3 – Mickey Mouse met focus op heterogeen groeperen

Tip 2

Een vaste plek in het extra-instructiegroepje kan leerlingen onzeker maken en zorgen voor stigmatisering, hoe je de groepjes ook noemt (een kleur, dier of planeet). Bespreek daarom regelmatig dat de één goed is hierin, en de ander daarin, en dat sommige kinderen meer hulp nodig hebben, en anderen minder. Ga flexibel om met de indeling en check regelmatig of deze nog voldoet: bereiken we onze ambitieuze doelen ermee? Verplaats leerlingen die meer aankunnen naar een ander groepje. Check in heterogene groepen of iedereen gemotiveerd blijft: vervelen de snelle leerlingen zich niet en raken de achterblijvers niet gefrustreerd?

MAAR WAT ALS JE GROEP NIET PAST IN DE MICKEY MOUSE?

Dat is vaak het geval, er zitten dan bijvoorbeeld veel meer leerlingen in een oor dan erin passen en in het hoofd veel minder dan je zou willen. Gebruik dan een kladblaadje, zet de namen in de cirkels en stem de grootte van de cirkels af op de hoeveelheid leerlingen die erin zitten (weinig leerlingen = een kleine cirkel; veel leerlingen = een grote cirkel). Zo krijg je zicht op de samenstelling van je groep. Bijvoorbeeld, zoals in figuur 4 weergegeven is, dat het linkeroor en de linker oorbel (respectievelijk vijftien en zes leerlingen) samen veel groter zijn dan het hoofd (vijf leerlingen) en dat het rechteroor heel klein is (twee leerlingen).

Figuur 4 – Een groep waarin de meerderheid van de leerlingen intensivering nodig heeft

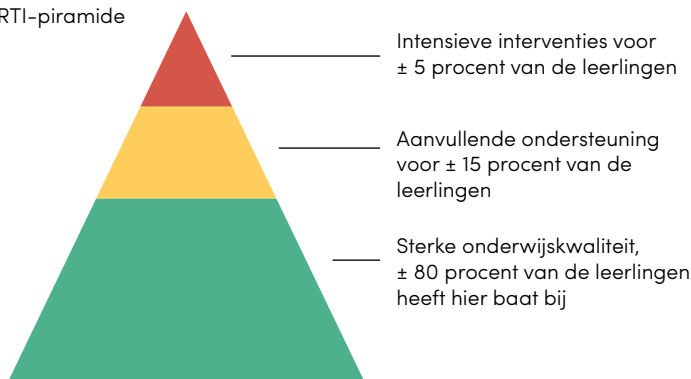
Gebruik dit kladblaadje bij:

- **de analyse:** wat zegt dit over deze groep en over de kwaliteit van het geboden onderwijs?;
- **je planning:** is het zinvol om van de grootste groep de basisgroep te maken, omdat de meeste leerlingen dit aanbod nu nodig hebben? Bijvoorbeeld door zeer intensief en intensief samen te voegen tot een basisgroep (21 leerlingen) en de basisgroep samen te voegen met het groepje dat uitdaging nodig heeft (zeven leerlingen).

Met behulp van een RTI-piramide (zie figuur 5) kun je checken of je indeling nog in balans is, dat wil zeggen dat het aanbod in de basisgroep passend is voor ongeveer 80 procent van je leerlingen.

Soms lukt het om een aanpak te vinden waar alle leerlingen baat bij hebben, dan heb je maar één cirkel. Dat wat essentieel is voor enkelen, blijkt dan nuttig voor allen. Dit maakt het omgaan met verschillen makkelijk, je hebt de overeenkomst in de verschillen gevonden: ze hebben allemaal dezelfde onderwijsbehoefte!

Figuur 5 – Een RTI-piramide

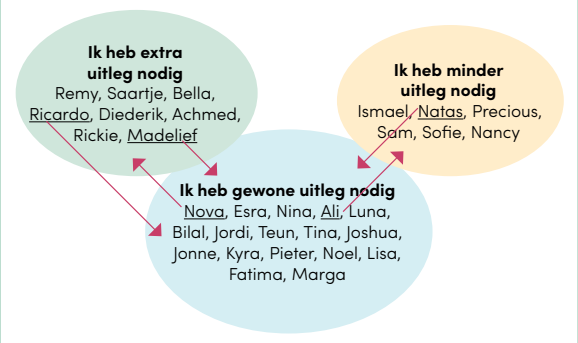
Maandag inschatten. Lesdoel rekenen: ...

Figuur 6 – Eigen inschatting van leerlingen voor maandag

Maandag evalueren, woensdag heb ik nodig.

Lesdoel rekenen: ...

Figuur 7 – Evaluatie van maandag

Woensdag. Lesdoel rekenen: ...

Figuur 8 – Inschatting voor woensdag

Hoe sterker de onderwijsleeromgeving in het hoofd (de boot), hoe meer leerlingen daar baat bij hebben (hoe minder kinderen er buiten de boot vallen)

KUNNEN LEERLINGEN ZELF AANGEVEN WELKE CIRKEL HET BESTE PAST BIJ WAT ZE NODIG HEBBEN?

Dat kan, bijvoorbeeld als je het belangrijk vindt dat leerlingen leren inschatten wat ze nodig hebben en evalueren of hun inschatting klopt. Koppel de Mickey Mouse dan aan een helder en positief geformuleerd doel. Na een uitleg van de Mickey Mouse, zetten leerlingen zelf hun naam in een cirkel. Figuur 6 toont een voorbeeld hiervan.

Aan het einde van de les evalueren de leerlingen, met steun van de leerkracht, hun inschatting: klopt deze of hebben ze zichzelf overschat dan wel onderschat? Figuur 7 toont het resultaat: vijf leerlingen kiezen nu een andere cirkel. Ricardo en Madelief hebben zichzelf onderschat, ze gaan woensdag verder met de gewone uitleg. Ook Ali heeft zichzelf onderschat, hij heeft minder uitleg nodig. Nova en Natas hebben zichzelf overschat, zij hebben woensdag meer uitleg nodig. De evaluatie leidt tot de Mickey Mouse in figuur 8.

CONCLUSIE: HULPMIDDEL BIJ DIFFERENTIËREN

Benut de Mickey Mouse als een hulpmiddel wanneer het moeilijk is om te differentiëren in een bepaalde les bij een bepaald vak, ontwikkelgebied of thema. Hanteer in alle cirkels voor al je leerlingen hoge doelen, kies afhankelijk van de behoeften van je leerlingen bewust voor convergente of divergente differentiatie. Werk zoveel mogelijk met heterogene groepen zodat leerlingen van en met elkaar kunnen leren. Voorkom langdurige homogene niveaugroepen, werk met kortdurende homogene groepen als dit past bij de aanpak die een subgroep nodig heeft om een bepaald doel te behalen. En: monitor voortdurend (zitten we op koers?), evalueer regelmatig (heb ik mijn doelen behaald?), analyseer (wat werkt en wat niet?) en stel je groepsindeling en aanpak bij zodra nodig.

NOËLLE PAMEIJER
(www.hgw-noelle-pameijer.nl) is kinderpsycholoog, werkzaam bij Stichting Elan en Samenwerkingsverband Unita en netwerklid van JSW

De literatuurlijst is te vinden op:
www.jsw.nl/artikelen

Neem nu een (schoolteam) abonnement op JSW

Ontvang
tijdelijk de 4 door
Martin Bootsma
getipte boeken
(t.w.v. €79,95)
cadeau!

JSW

De 'Lezen' special van JSW staat in het teken van het leesonderwijs op de basisschool (en in de opleiding) en belicht alle aspecten, van kennisopbouw, goed practises, leesplezier tot leesbegrip en literaire gesprekken. Gasthoofdredacteur van dit nummer is Martin Bootsma, teamleider op de Alan Turingsschool in Amsterdam, auteur en meesterlezer. Neem nu meteen een abonnement op JSW, dan ontvang je daarbij een gratis boekenpakket met 4 prachtige kinderboeken, samengesteld door Martin.

Meer weten?

Ga naar jsw.nl of bel 088-2266692